

За книгата:

Ангел Валентинов Ангелов. *Филология, литература и символна география на Европа: Ерих Ауербах, Лео Шпитцер, Едуард Саид, Стефан Цвайг, Хуго фон Хофманстал*. София, Булгед, 2022, 364 с. [Angel V. Angelov. *Philology, Literature and Symbolic Geography of Europe: Erich Auerbach, Leo Spitzer, Edward Said, Stefan Zweig, Hugo von Hofmannsthal*. Sofia, Bulged, 2022. <https://litclub.bg/library/fil/angelvangelov/kniga2022.pdf>]

Тодор Христов / Todor Hristov

Софийски университет „Св. Климент Охридски“ / Sofia University "St. Climent Ohridski"

Филологията като грижа за наследеното
Philology as care for the inherited

Книгата на Ангел Ангелов представя символната география на Европа в трудовете на ключови европейски филолози и писатели: Ерих Ауербах, Лео Шпитцер, Карл Фослер, Стефан Цвайг, Хуго фон Хофманстал. Тя може да бъде четена като разказ за историята на филологията, като изследване върху филологическото понятие за разбиране, като анализ на преплитането между живот и филологическо мислене. За целите на настоящата рецензия обаче ще се

фокусирам върху представянето на символното пространство на европейската филология. То коментира разказите за филолози и писатели, от които е съставена книгата, но няма обичайната функция на коментара, защото не се стреми да извлече от текста една мълчалива реч, в която се крие истинското му значение. Напротив, добре шлифованата повърхност на казаното за символното пространство отразява като кристал казаното разказите за историята на филологията, разкривайки неочаквани перспективи, непредвидена дълбочина. Преди всичко, то дава да се види, че в дълбочината на филологията е скрита една светска теология: филолозите не просто откриват смисъла, той се разкрива като откровение, чиято автентичност е гарантирана от любовта към детайла и от една интерпретативна аскеза, без която открояването на детайлите би било невъзможно.

Всъщност тъкмо аскетичната любов към детайла доближава плътно филологията до друга дисциплина, в която Ангел Ангелов е оставил дълбока следа, историята на образите. Също както историка на образите, филологът трябва да умее да откроява означаващи детайли, да открива в дълбочината им пластове време, утаени значения, черупки на отминали животи. Едва въз основа на внимателното изследване на детайлите в текста, тази словесна иконология ще може внимателно, постъпателно, постепенно да реконструира смисъла на цялото, което на свой ред ще изглежда детайл от едно богатство, преливащо отвъд текста към хоризонта на една литература, култура, епоха, език. Доколкото извлича смисъл от едно необятно, необозримо богатство, филологията е преди всичко знание за детайли. Но такова знание се натрупва трудно и дълго, то изисква бавно четене, което не може да бъде откъснато от живота на филолога, също както не може да бъде представен абстрактно методът на Лео Шпитцер, *Ansatzpunkt* на Ерих Ауербах или интерпретативният подход на самия Ангел Ангелов, скициран в заключението към книгата. В съвременността ни, характеризираща се със стремеж към перформативност, със серийно производство на знания, такова бавно четене изглежда прекалено неефективно, прекомерно скъпо. Едно от големите достойнства на книгата се състои в това, че тя го оправдава като показва, че то е производително там, където серийното знание може само да възпроизвежда. Лесно бихме могли да си дадем сметка за производителността на бавното четене, ако се вгледаме например в начина, по който Ангел Ангелов представя филологическото разбиране: то не може да бъде сведено до съзерцание, защото изисква филологът да направи крачка отвъд себе си към другостта на един текст, език, култура и ако тази крачка не пропада в бездната на въображаемата идентификация с другия, ако постига нещо повече от въображаемо преместване в другия, то е, защото стъпва върху геологическите

пластове от време, утаило се в дълбочината на детайлите. Но след като е крачка отвъд, филологическото разбиране предполага особено пространство. Тъкмо него Ангел Ангелов нарича символна география. Ако обобщим и опростим внимателните, богати на детайли анализи в книгата, можем да приемем, че то възниква от преобръщането на географското пространство навън, от реорганизирането му около хоризонта на другостта и дълбочината на времето. Тъй като символното пространство на филологията е обърнато навън, то е толкова по-богато на смисъл, колкото по-далеч отвъд отвежда крачката към другия, колкото по-голяма дистанция преодолява разбирането. С оглед на това символната география на един български учен, изследващ немски филолози романисти, ми се струва богатство, надхвърлящо хоризонта на изследваните. Но символната география на книгата е необичайно богата също и поради това, че за разлика от европейското у Ерих Ауербах, Лео Шпитцер или Стефан Цвайг, тя няма характера на хоризонт, който се разгръща пред погледа на филолога като конкретна безкрайност. Напротив, символната територия на Европа в изследването на Ангел Ангелов е пресечена от граници, оградена от стени, очертана от изключвания: Ауербах и Шпитцер я ограничават до германските и романските култури; Цвайг и Хофманстал я разширяват с Австро-Унгария, представена като въображаема територия на хармонично съжителство на различни народи, но дори разширяването в плана на въображаемото вече включва изключване, защото за тях унгарците са екзотични, а обитателите на южните предели на империята изглеждат дотолкова далечни, че могат да бъдат описани обобщено като "южни балканци". Нещо повече, символното пространство на Европа е белязано от малки насилия, каквито могат да бъдат разпознати например в предразбирането на Карл Фослер, че славяните говорят на славянски или в стереотипното изобразяване на южните балканци като природна стихия, дори като субектност на ръба на животинското, на която може да бъде приписана отговорността за фашизма, макар последният да се е зародил в сърцето на Европа (както в "Шахматна новела" на Стефан Цвайг).

Ангел Ангелов не се опитва да оправдава или обяснява нито изключването, нито символното насилие, той ги регистрира, внимателно и систематично. В резултат на това те са интегрирани в неговата символна география по начин, който може да бъде представен накратко с една психоаналитична формула, изработена от Октав Манони, за да опише как е възможно магическото в един разوماгьосан свят: 'много добре знам, но все пак'. Ако приложим тази формула към изследването на Ангел Ангелов, тя би придобила формата: 'много добре знам, че символната география на Европа е очертана от изключвания, че тя включва насилие, но все пак'.

За да разберем в какво се състои изключението, маркирано от 'все пак', трябва да си дадем сметка, че времето, върху чиито геологически пластове стъпва разбирането на филолога, не е празно. То е богатство и макар това богатство да е създадено от други, в друго време, другаде, макар да не ни принадлежи, то е формирало културата, към която принадлежим самите ние. Ние живеем от богатството на времето, утаено в езика и мисленето ни, и ако бихме били лишени от него, животът ни би станал твърде беден, за да можем да оставаме себе си. В този смисъл времето, съхранявано от филолозите, е наследство и поради това крачката, която правим отвъд себе си към другия, ни връща към самите нас, превръщайки ни в наследници, в субекти на дълг и грижа. При това, както показва анализът на функцията на Париж като наследство в мисленето на Стефан Цвайг, дългът, порождаден от разбирането, е толкова по-могъщ, колкото по-свободно от принадлежност или притежание е наследството. Затова този дълг изглежда особено обвързващ там, където то изключва собствената ни гледна точка (на "южни балканци"). Ако го впишем във формулата на филологическото разбиране, последното би могло да бъде описано така: 'много добре знам, че моето наследство е чуждо, че то е заразено с насилие, но все пак аз съм длъжен да се грижа за него като за свое'. Струва ми се, че тази етическа формула, формулата на филологията като етическа практика, е от особено значение днес, когато изглежда твърде лесно да заемем морална позиция, когато изглежда, че за да бъдем морални, е достатъчно да бъдем красиви души, да съчувстваме на жертвите, да негодуваме срещу жестокостта на света. Красивите души често са слепи за съчастието си в света, срещу чиято жестокост негодуват. Аз никога не съм бил уверен, че виждам, че не съм сляп, че ще видя, ако съм сляп и затова изпитвам остра, жизнена нужда от морал, който допуска собствената ми слепота, от етическа практика, която не ме затваря в себе си. Книгата на Ангел Ангелов предлага такава, защото ни учи да се грижим за чуждото наследство като за свое, за другия като за свой, защото ни припомня, че филологията е преди всичко разбираща грижа.